

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA JA EESTI KIRJANIKE LIIDU AJAKIRI

ISAMAAVAJADUS 25 AASTAT HILJEM

LEO LUKS

Svenile juubeliks

Mida kujutab endast Kivisildniku luule — täna, mil otsekui märkamatu on tema sulest ilmunud luulekogude arv ületanud 20 piiri? Juba mõnda aega mainitakse, et Kivisildnikust on saanud kui mitte veel klassik, siis tugev kirjanduslik autoriteet (Rummo 1996: 1422; Noorhani 1998: 239). Ootamatult on selle autorikuju taga peituv eraisik Sven Sildnik saanud 50 aastat vanaks. Kuigi Kivisildniku raamatud on leidnud pidevalt arvustajate tähelepanu ning ilmunud on ka hulganisti intervjuusid, jäävad tema luule tõsisemad teoreetilised tõlgendamiskatsed sajandivahetuse aega (Krull 1997; Pruul 1995; Pilv 2002). Kas Kivisildniku luule on viimasel sajandil muutunud, selle põhihoovused selginenud? Arvan, et on, ning tasub proovida artikli algul püstitatud küsimusele vastata.

Iga tõsiseltvõetava luuletaja luule sisaldab mitmeid hoovusi. Sestap kitsendagem algset küsimust: ma ei soovi järgnevalt Kivisildniku luulet terve-nisti „ära seletada”, vaid küsin, mis põhjustab selle, et tema looming on jätkuvalt laiema kultuuriüldsuse huviorbiidis. Teisisõnu küsin Kivisildniku luule sotsiaalse funktsiooni järele. Väidan: Kivisildniku luule jätkuv aktuaalsus tuleneb selle tihedast seotusest eesti kirjanduse rahvusliku müüdiga. Rahvusliku müüdi all mõtlen seda, et eesti kirjandus peaks looma ja hoidma eesti rahvuslikku ja kultuurilist identsus-t Eestiks nimetatud geograafilises piirkonnas (Undusk 1999: 249, 254). Kivisildniku uue aastatuhande loomingu juhtmotiiviks on rahvuskultuuri häving

– mõistagi pole ta kaugeltki ainus looja, kes antud motiiviga tegeleb, kuid just tema võimendab seda äärmuseni. Seega seostub tema luule rahvusliku müüdigaga negatiivselt.

Esitatud teesi võib pidada triviaalseks, eriti kui Kivisildniku loomingu analüüsi kaasata ka tema esseistika. Kuigi järgnevalt keskendun luulele, pole siiski võimalik kapselduda formalismi ja piirduda üksnes luuleraamatute kaante vahel leiduvaga; uurides luule sotsiaalset funktsiooni, uurime ju seda, kuidas ühe autorifunktsiooniga markeeritud tekstid (Foucault 2011) vastuvõtjatele mõju avaldavad – antud mõju hindamiseks tuleb kaasata erinevates žanrites tekste ning arvestada ka kontekstiga (vt ka Pilv 2002).

Originaalsemaks julgen pidada viisi, kuidas ma proovin oma teesi õigustada. Üritan seda teha Kivisildniku ja Hando Runneli luule võrdluse abil. Kavatsen näidata, et kui suuta kas või üldjoontes mõista poliitilise ja kultuurilise olukorra erinevusi, siis on õigustatud väita, et Kivisildniku autorifunktsiooniga tekstid asuvad täna sarnases positsioonis, nagu olid Runneli autorifunktsiooniga tekstid 1970. aastate algusest 1980. aastate lõpuni. Sama positsioon ei avaldu mõistagi kõiges, vaid just luule eelmainitud suhtes rahvuslikku müüti. Runneli ja Kivisildniku luulet seob ühine *i s a m a v a j a d u s* (Runnel 1991), mille nimetamisel on just Kivisildniku luule tänane avangard – nii nagu Runneli luule oli seda 25 aasta eest. Kuna Runneli luule sotsiaalset mõju on tublisti uuritud (vt nt Orav 1999; Kaus 2006), saab juhul kui mu võrdlus õnnestub, nende teadmiste varal paremini mõista ka Kivisildniku fenomeni. Mulle tundub reaalsena oht, et Kivisildnik läheb eesti kirjanduslukku selle kuvandi alusel, mis on kujunenud tema varasema loomingu põhjal (vormimängurina ja skandalistina), ning tema viimase kümnendi luules üha reljeefsemalt välja joonistuv isamaavajadus jääb kahe silma vahele.

Väljakuulutatud võrdlus kõlab esmapilgul naljana või koguni mõnitamise-na. Ei saa ju mööda vaadata 1990. aastate keskel toimunud nn kirjanike nimekirja skandaalist, mis võttis ülimal määral isiklikud mõõtmed ja päädis Hando Runneli ja Aivo Lõhmuse algatatud kohtuprotsessiga Sven Sildniku vastu. Kuigi paradoksaalsel moel (või pigem: uuenenud kultuurisituatsioonile omasel moel, mida toona veel ei mõistetud) sai Kivisildnik just antud skandaali kaudu laiemalt tuntuks, mistõttu võiks Runnelit pidada omamoodi Kivisildniku kirjanduslikuks vaderiks (Vaher 2001: 1549), peaks too juhtum ometi näitama kahe autori ülimat vastandlikkust. Runnel tähistab seda, mis on eesti rahvuskultuuris püha, Kivisildnik aga on nihilist ja skandalist, kõige püha hävitaja. Runneli luule on rütmiline-laulev, Kivisildniku luule seevastu masinlik ja eklektiline, räuskav, tähendustervikut ja luule kanoonilisi vorme eirav.¹ Runneli luule on traditsiooniga harmoonilises seoses, Kivisildniku luules miksitakse varasemaid tekste vägivaldselt kokku ning parodeeritakse armutult. Küllap võiks loetelu jätkata; kõigele vaatamata üritan järgnevalt väita, et välistest erinevustest hoolimata on kahe autori luules peituv isamaavajadus seesama.

---

¹ Pole tähtsusetu, et Kivisildnik on olnud ka mürabändi Whaw! Zaiks laulja. Samuti on Hasso Krull (1996: 65–69) võrrelnud Kivisildniku luulet müramuusikaga.

Kirjanduse sotsiaalne roll Nõukogude Eestis

Esmapilgul tundub, et asudes võrdlema Runneli ja Kivisildniku luule mõju kultuurile laiemalt, kavatseme võrrelda sääske elevantiga. Luuletaja Runnel pole mitte üksnes täna, vaid oli juba 25 aastat tagasi, 50-aastasena kultuuriheeros, tema luule oli juba siis masside südames. Värskes juubellessees toob Tiit Hennoste teraselt esile luule kuus elamisviisi: lauluna; luulena, mida loetakse ikka üle; lendlauseteks muutuvate luuleridadena; sümboolset väge kandvate luuletaja nimemärkidena; uduse mälestus-tundena ning objektina uurijate peades ja paberites (Hennoste 2013: 1534–1535). Hennoste väidab õigusega, et Runneli luule elab eesti kultuuris kõigil viisidel, küllap elas 25 aasta eest veelgi intensiivsemalt. Kivisildniku luulel on sellele vastu panna ehk vaid esiletungiv toimimine nimemärgina² ning mõned üksikud lendlauseid (nt „mul on kästud / kusta teie kaevu”) ja uurimisobjektiks sattumised. Laiem üldsus paneb Kivisildnikku tähele küllap ennekõike koomilises võtmes: mida krõbedat sealt seekord tuleb, kellele ära pannakse?

Kõik see on tõsi, kuid luule sotsiaalse funktsiooni hindamisel pole kohane rakendada absoluutseid mõõdupuid. Hindamisel tuleb silmas pidada konteksti, üldise ühiskondliku ja kultuurilise situatsiooni muutumist. Just nende muutuste tõttu ei saa ühelgi kaasaegsel luuletekstil enam Eestis olla sellist laiud masse kõnetavat väge nagu Runneli tekstidel 1970.–1980. aastatel. Sellest, miks see nii on, on minevikku kiigates põhjalikult ja korduvalt kirjutanud näiteks Rein Veidemann (2006, 2010); Hasso Krull esitas juba 1992. aastal täpse ajastulise diagnoosi „kirjanduse pudenumise” kujundi abil (Krull 1996: 151–152). Sestap pean siinkohal lubatavaks käsitleda teemat üksnes pindmiselt.

Paljud uurijad on ühel nõul, et vähemalt kuni 1990. aastateni oli just kirjandus tähtsaimaks eestluse identsusvahendiks (Undusk 1999: 249), sotsiaalseks sidustajaks (Veidemann 2006: 144 jj), eesti kultuuri tuumstruktuuriks (Veidemann 2010: 15 jj). Seega võib öelda, et eesti kirjanduse ülesanne on olnud alati osaliselt poliitiline. On üldteada, et Nõukogude okupatsiooni ja sellega kaasneva tsensuuri tingimustes oli rahvusliku meelestuse kunstiline kujutamine olulisel määral takistatud. Väidetavalt töid 1960. aastad, nn sulaaeg, kaasa mõningase piiride avardumise ka kunstis lubatu osas, kuid 1970. aastatel järgnes taas kraanide kinnikeeramine. Runneli luule kujunes fenomeniks just „sitastel seitsmekümnendatel”. Eesti kirjandus sai toona oma rahvuslikku põhiülesannet täita üksnes vihjamisi, n-õ ridade vahel kõneldes – koodtekstina (Veidemann 2006: 152). Laskumata pikemasse mõtisklusse vormi üle, võib väita, et just poetilistel kujunditel tugineval luulel oli argikeele metakeelena (Kaplinski 2004: 316) suurim potentsiaal arendada vihjelisus kõrgeimasse võimalikku kunstilisse vormi. Kajar Pruul (1995) on seda luulekeelt nimetanud etnosümbolismiks. Totalitaarne riigivõim välistas selle, et eestluse müüti arendataks avalikult proosakirjanduse vahenditega või mõnes populaarkultuuri meediumis (nt filmis). Miskipärast (muuhulgas ka hea õnne tõttu vältida tsensuuri vetot) kujunes just Runneli luulest ridadevahelise isamaaluule keskne institutsioon.

² See nimemärk, mis on laiema publiku teadvusse sööbinud ennekõike skandaalide abil, on teinud ajas läbi mitmeid väiksemaid metamorfoose (Sven Sildnik – Sven Kivisildnik – Kivisildnik – kivisildnik) ning on tänaseks omandanud kaubamärgile sarnase ilme. (:)kivisildnik.

Omamata küll võimalust toonases kultuurisituatsioonis vahetult osaleda, julgaksin paari sõnaga Runneli fenomeni tekkimist kommenteerida. Oleks liiga kitsas seletada Runneli luule olulisust üksnes poliitiliselt, riikliku iseseisvuse meenutuse ja unistuse kujundi kaudu. Otsestele poliitilistele vihjetele lisaks tooksin Runneli kõrgeraadi luule kohta esile järgmised tugevused.

1. Lihtne, rahvalik keelekasutus ning rütmilisus, laulupärane „tekstimõnu”. Runneli luule on hästi loetav-lauldav, just seetõttu on seda nõnda palju viisistatud. Lihtne, sageli lorilaulule omane vorm (millega kaasneb ka meelelahutuslik aspekt) on kindlasti aidanud kaasa selle luule minemisele massidesse, samuti toimis see hea kattevarjuna tsensuuri vastu, vältides n-ö sakraalse pinget kontsentratsiooni. Jaan Undusk on toonud esile, et Noor-Eestist peale asub eesti kirjandus rahvusliku ja maailmakirjanduse pingeväljas (1999: 249); Runneli luules oli vähemalt 1980. aastate lõpuni maailmakirjanduslik ambitsioon sekundaarne.

2. Võimas maanostalgia. Juba esimestest kogudest peale käsitleb Runnel läbivalt külaelu allakäiku, maalt linna kolimise sundust ja traagikat (vt ka Hennoste 2013: 1536–1539). Mõistagi võib kinnismõtteline tõlgendus sedagi liini käsitleda metafoorselt, Eestimaa allakäiguna okupatsiooni süül, kuid sellise luule mõju tundub olevat laiem. Kui meenutada neid uurijaid ja esseiste (nt Eller 1990), kes on rõhutanud eestlaste identiteedi tuuma maarahvana, maaläheduse kaudu (mõistagi tuleb seejuures mängu ka geograafiline Eesti, kodune maa, vt Undusk 1999: 255), ning oletada, et see maa kutse väljendub isegi alateadlikult, n-ö kultuurimälu kaudu, siis puudutas Runneli luule kõige teravamalt üha laieneva „maatameeste” massi hingekeeli. „Ei mullast sul olegi enam suurt lugu ...” Just selles aspektis näen Runneli kõrgeraadi luule kõige suuremat aktuaalsust tänapäeva lugejate jaoks – poliitiliste vihjete väljasõelumine on tänaseks üksnes kultuuriajaloolise tähtsusega relikt, kuid maa kaotamine ning sellega seotud nostalgia siiani toimivad, üha võimenduvad sotsiaalsed protsessid.

3. Tõsiduse-paroodilisuse segu. Ka seda aspekti on tähelepanelikud uurijad märganud (Krull 1996: 9). Tõsised asjad ja nali, prohvetlik kõne ja lori käivad Runneli luules käsikäes ning pakuvad lugejale valikuvõimalust (Hennoste 2013: 1535), suurendades seeläbi lugejaskonda. Krull on just rahvusliku müüdi ja paroodilise elemendi dialektikale rajanud oma väite, et Runnel kuulub servapidi postmodernsesse kirjandusse (Krull 1996: 9–15).

Kirjanduse sotsiaalne roll täna

Mõistmaks Kivisildniku loomingu sotsiaalset funktsiooni, peame küsima eesti kirjanduse tänase sotsiaalse staatuse järele. Seda, mis juhtus kirjandusega pärast taasiseseisvumist, on korduvalt käsitletud. Saabunud sõna- ja kunstivabaduse tingimustes on toimunud kultuuriline plahvatus ning kirjandus on kaotanud oma liidrirolli sotsiaalse sidustajana (Veidemann 2006: 153–154). Omaette küsimus on, mil määral saame subkultuuridest kubisevas vaatamänguühiskonnas (Debord 2013) sotsiaalsest sidususest üldse enam rääkida, kuigi samas on ilmne, et eestluse müüt pole ununenud, selle üle valutatakse ikka veel südant. Siiski mõjutavad laiemat kultuurivälja pigem järgmised tegurid: kapitalistlikud turusuhted ning siit tulenev meelelahutuslikkuse primaarsus;

audiovisuaalse meedia hegemoonia infoühiskonna kultuuriväljal ning sellest tulenevalt üleilmse angloameerika kultuuri keskne mõju. Luule on sääraste protsesside tulemusena taandunud kapitalistlikus ühiskonnas marginaalsele kohale, muutunud elitaarse vähemuse harrastuseks.

Kuna kultuurisituatsioonid tuna ja täna erinevad olulisel määral, pole adekvaatne hinnata kahe siin võrreldava luuletaja mõju nende lugejate arvu järgi. Eesti kirjanduse rahvuslikuks ülesandeks tema lühikese ajaloo vältel on alati olnud silmitsi seismine ohtudega – kas või juba selle kirjanduse väiksuse tõttu. Isamaaluule on oma parimates näidetes (nt Koidula, Liiv) olnud alati ka isamaavajadusest luuletamine. Kuid ohud muutuvad ajas ning muutuma peab ka sotsiaalset mõju taotlev looming. Õige õnnestunult on Krull ennustanud, et just Kivisildnikust kujuneb uue Eesti vägivaldse kapitalismi luuletaja (Krull 1996: 69). Antud tiitel ei tähenda mõistagi ajastu ülistamist: Kivisildnik luuletab kõige teravamalt inimese allakäigust kapitalivõimu käes, just nagu Runnel luuletas maaelu allakäigust sotsialismis.

Kivisildniku looming on kujunenud piisavalt ajakohaseks, et olla tänagi sotsiaalses plaanis tähtis; tema hääl murrab ühelt poolt välja kitsastest kirjandusringkondadest – paljuski luulet saatvate performatiivsete strateegiate tõttu. Kuid samas ei ole Kivisildniku luule olnud kunagi pelgalt nali, mõnus lahelugemine *à la* Contra.³ Kivisildniku luule on minu hinnangul kõige paremini toime tulnud meie ajastu nn otse ütlemise needusega.

Milles seisneb infotehnoloogilise kapitalismi kui kultuurisituatsiooni eripära? Pole mõtet hakata kordama paljuräägitud juttu, kuidas kõrgkultuur hääbub turujõudude käes, kus kõik rehkendatakse ümber vahetusväärtuseks ning kultuur läheb halvasti kaubaks. Tooksin siinkohal mainitud juttu vaidlustamata otse ütlemise needuse kujundi seletuseks esile paar kitsamat tähelepanekut.

Esiteks, moodsas liberaalses infoühiskonnas peab mis tahes hääl, ka kunsti oma, olema võimalikult vali, sõnum lööv ja otse ütlev. Ei mingit koodteksti!⁴ Jean Baudrillard on juba 1988. aastal oma tähelepanuväärses essees nimetanud käesolevat olukorda kommunikatsiooni ekstaasiks: subjekt hulbib keset n-ö infopornot, kus pole mingit saladust, mingit võrgutust (Baudrillard 1988). Kõik on lubatud, kõik tuleb välja öelda – soovitavalt karjudes. See aeg on luule vastu väga karm. Kuna enamasti tegeleb luule just hämarate kujunditega, üritab vihjamisi väljendada väljendamatumat, siis osutub luule tänasel päeval ajakohatuks. Me näeme seda kõike hästi Runneli näitel. Runnel luuletab ja avaldab ju endiselt aktiivselt, kuid tema taasiseseisvumise järgsel luulel puudub varasemaga võrreldes märkimisväärne sotsiaalne mõju. Vihjamisi pole enam vaja rääkida ja Runnelgi on 1988. aastast alates asunud otse ütleva. Kuid välja tulevad kibedad poliitilised epigrammid, mille kriitika on valdavalt kehvas kuulutanud ning mis pole ka publikut kuigivõrd paelunud (pole lendlauseteks kasvanud). Kriitikud on hinnanud hilise Runneli puhul õigustatult pigem tema armastusluulet ja üldistavat laadi mõtteluulet (Kaus 2006).

³ Ma ei ole süvitsi läbi töötanud kogu Kivisildniku retseptiooni, kuid võib tähele panna, et teravapilgulised kriitikud (nt Rummo 1996: 1424) leidsid juba tema varasemast luulest rahvuskultuurile omast missioonitunnet, olgugi et see oli seal palju peidetum kui täna.

⁴ Mõistagi ei saa luulelt nõuda, et ta oleks läbinisti lihtne ja ühetähenduslik. Erinevad koodid võivad jääda alles, juhul kui üheks tähenduskihi (mis hakkab sotsiaalselt mõjuka teksti puhul kindlasti domineerima) on vali otsetütlemine.

Runneli poeetikale sobivaks poliitiliseks vormiks oli jonn, vaikne trotsimine – kuna totalitaarne võim oli paranoiliselt kahtlustav, sobis antud vorm omasse aega väga hästi. Kuid kapitalivõim on avalikult ükskõikne, jättes vaigse trotsi nurgatagustesse vinduma. Kunst, mis sellega rinda pista üritab – ja Kivisildniku luule on kujunenud säärase kunsti destillaadiks –, peab olema revolutsiooniline, hullumiseni nõudlik, häbematult proökav, balansseerides samal ajal kitši piiril, sest on ju kapitalismi kriitika muutunud tänapäeval kõige suuremaks klišeeks.

Teiseks meenutame Marshall McLuhani (2011) infoühiskonna määratlust: *m e e d i u m o n g i s õ n u m*. Traditsiooniline paberile kirjutatud luuletus on väga ebaseksikas meedium, järelikult ka väga nõrk sõnum. Selleks et luule pääseks mõjule, ei piisa temast endast, vaja on kaasata teisi meediume.⁵ See reegel on ju mainekujunduses hästi teada, nagu ka see, mis müüb (ennekõike seks). Just seetõttu korduvad üha ja üha piinlikud stseenid televisiooni jutusaadetes esinevate vändagängsteritest *wannabe*-kirjanikega.

Kivisildnik on teinud kogu aeg pildil püsimiseks õiget meediatööd, paljuski tänu etnofuturistlikule loomemeetodile,⁶ aga küllap on olnud abiks ka ajakirjanduse ja reklaami alased töökogemused. Juba üleminekuajal, mil üldsus pühalikul häälel Koidula tekstidel põhinevaid isamaalisi laule laulis, tegi Kivisildnik radikaalset kultuurilehte *Kostabi*, osales pidevalt absurdimaigulistel *happening*'idel ja *performance*'itel, tõusis vaikselt pildile (vt Pruul 1995). Kirjanike nimekirja skandaal vermis Kivisildniku kui nimemärgi, tegi temast meediumi – ja seega ka sõnumi. Vähe on tähelepanu pööratud faktile, et kirjanike nimekiri oli üks esimesi juhtumeid, mil eesti kirjandus kohtus internetiga. Kuid infoühiskonnas ei ole võimalik loorberitele puhkama jääda. Täna seni kirjutab Kivisildnik ajalehtedesse räuskavaid kolumne (kusjuures seal arendatav põhiidee on enamasti täiesti ratsionaalne ja asjakohane), annab sageli intervjuusid, on esinenud teles ja raadios, avaldanud audioraamatu jne. Kõik need ülesastumised segunevad Kivisildniku loometervikuks⁷ (nt on ta avaldanud ka oma ajalehes *Post* ilmunud artiklid kogutud teoste I köites (Kivisildnik 2004c), mistõttu pole võimalik rakendada tema luule tõlgendamisel esmapilgul kõige lihtsamat meetodit, kasutades autori ajakirjanduslikke enesetõlgendusi. Kui Runneli puhul moodustavad artiklid ja intervjuud luuleülese metateksti, siis Kivisildnikul on kõik läbisegi: tema esseede ja sõnavõttude sõnum on sedavõrd üle võimendatud, et alati jääb alles võimalus tõlgendada neid koomilis-mängulistena.⁸

Tuleb rõhutada, et erinevalt paljudest moodsatest autoritest saame Kivisildniku puhul rääkida ka tema luuletekstide tugevast kunstilisest tasemest.

---

⁵ Piret Noorhane (1998: 239) on küll õigel teel, aga jääb poolele teele, kirjutades: „Nii on Kivisildniku luule küll luule, aga luulest üksi jääb Kivisildnikule väheks, talle on vaja kogu kirjandust.”

⁶ „Etnofuturismi jaoks saavad keskseteks žanriteks (auto)biograafia, (kvaasi)manifest, *performance*, *happening* (<http://www.happening.org/>) mitmesugused ideekunsti vormid, kusjuures need peaaegu alati domineerivad kirjaliku luuleteksti üle” (Pruul 1995: 60).

⁷ Aare Pilv on eravestluses rõhutanud, et ka eraisik Sven Sildniku kuulumist marginaalset poliitilist mõju omava Iseseisvuspartei juhtkonda tuleks vaadelda (vähemalt muuhulgas) Kivisildniku performatiivse loomeaktina.

⁸ Seda on tähele pannud Vaapo Vaher (2001: 1558): „Kivisildniku sõnu tuleb võtta kange koefitsiendiga, tema käsitluses omandab kõik vähemalt poolparoodilise tonaalsuse või vastandmärgistub sootuks.”

Nii luuletekstid ise kui ka nende mõjule kaasa aitav kirjanikukuvand on loodud viisil, mis võimaldab praegusel audiovisuaalsete meediumide ning sellega kaasneva pihustunud tähelepanu ajastul mõjuda, publikut kõnetada – niivõrd kui kirjandus, liiatigi luule seda üldse veel suudab.⁹ Arhetüüpsel, sügavmõtteliselt vaikus pidaval vaikselt luuletajal¹⁰ ei saa moodsas vaatamängu ühiskonnas olla sotsiaalset mõju.

Kivisildniku luulekeele selginemine

Senised üksikud põhjalikumad katsed mõtestada Kivisildniku luulet kui tervikut (nt Krull 1997) jäävad rohkem kui kümne aasta taha ning lähtuvad autori varasematest tekstidest. Kuigi Kivisildniku luules on algusest peale peidus mitmeid vormivõtteid ja sõnumitonaalsusi,¹¹ on kõige tähelepanuväärsemaks peetud tema vormiuuenduslikkust: pidev paroodilist efekti andev oma ja võõra teksti kokkusegamine, absurdimaiguliste tekstimasinate ehitamine (nt „Märg Viktor”, „Dawa Vita”, „Nagu isane kass ümber isase pudru”), tähenduslikkuse piire ohustava puhta tungi avaldumine luules (Krull 1997). Lisaks on varasema põhjal esile toodud etnofuturismile omaseid intertekstuaalseid kontekste (Piltv 2002) ja tekstiväliseid loomeakte, päevapoliitilist ainet ja autobiograafilisust (Pruul 1995).

Kuigi eelnevalt mainitud aspekte leidub Kivisildniku luules siin-seal ikka veel (nt hägusa tähendusega tekstimasinad kogus „Otsin naist” (2004a)), leiab minu hinnangul uue sajandi esimese kümnendi keskpaigas aset Kivisildniku luulekeele selginemine,¹² mille mõistmise võtmesõnaks on just *isamaa-vaajadus*. Üritan seda protsessi mõne punkti abil avada.

1. Selles luules pole enam kuigivõrd abstraktseid tekstimasinaid, vaid selgemalt jälgitav sõnum. Kivisildniku luule on üha originaalsem ja manifestatiivsem, säilitades siiski kunstile omaseid nihestusi (sõnumi äärmuseni ülevõimendamine, paroodilised intertekstuaalsed vihjed jne). Kivisildniku uue sajandi luule on varasemast loetavam.

2. Meeleolu tasandil on ambivalentne mängulisus asendunud apokalüptiliste visioonidega, viha ja ahastusega¹³ – sageli põhjustab sääraseid tundeid ka Eesti saatus. Etnofuturismile omane mänguline kergus on kadunud. On välja joonistunud selgepiiriline lüüriline subjekt, mida võiks nimetada eesti luule kontekstis klassikaliseks: isamaavajaduse käes kannatav prohvetlik luuletaja.¹⁴ Samasugust stungenemise trajektoori on esile toodud Runneli luule aren-

⁹ Aususe huvides tuleks märkida, et kõige laiemat publikutähelepanu pälvis täna hoopiski proosakirjanik Andrus Kivirähk, kelle loomingus avaldub minu hinnangul koomilise pealispinna all seesama isamaavajadus, eestluse identiteedis kõhklemine mis käesolevas artiklis vaadeldud luuletajate loomingus.

¹⁰ Vrd „Vaikus su juurde tulen – / vaikne luuletaja” („Seltskonnas”, Runnel 1967: 32); „Jah, kui tuleb keegi, / kes on tundnud tulla, / kui ta tuleb, / aga vahel vaikust peab; / ära anu teda iial, / ära sunni, / kel on laulud laulda, / ise teab.” („Luulet sinu süles”, Runnel 1967: 93).

¹¹ Sh juba ka isamaavajadus, nagu paneb tähele Paul-Eerik Rummo (1996).

¹² Kuigi „uut Kivisildnikku” pole kuigivõrd analüüsitud, on tema luulekeele muutumist siiski tähele pandud, nt Krull 2003.

¹³ Eriti tasub ses osas jälgida kolmekõitelist valuraamatute sarja („Liivlased ja saurused”, „Soari evangeelium”, „Inimsööja taksojuht”).

¹⁴ Vt nt kogu „Loomade peal katsetatud inimene” (Kivisildnik 1997) ja luuletused „Aaria tunneli lõpus” (Kivisildnik 2003: 53–84); „(:)hääled minu peas” (Kivisildnik 2013a: 9–17); „(:)pidage vastu” (Kivisildnik 2013c: 56–58).

gu puhul (Hennoste 2013: 1540). Samas jääb Kivisildniku luule tungiluuleks, vältimatu hävingu fiktiivses tähendusruumis ei minda raage hääbumise teed, vaid säilitatakse ajale näkku vaadates revolutsiooniline positsioon, õhutatakse hävingule takka („Enne sõda ja kõike seda”, Kivisildnik 2012; „Soari evangelium”, Kivisildnik, Navitrolla 2012).

3. Teematika on üha ajakohasem, päeva- ja globaalpoliitiline. Kivisildniku luule on pidevas opositsioonis globaalse kapitalismiga („ükskord ma kõngen / võin endale lubada / liisimatagi” – Kivisildnik 2007b: 17). Kivisildniku luule isamaavajadus on mõnikord otsesõnu poliitiline, käsitledes nt suveräänsuse kaotamist Euroopa Liidus („lissaboni lepinguga murti meie / selgroog hetkel toimub halvatud ja / verise poollolli poollaiba mõnitamine” – Kivisildnik 2013c: 41), teravaid sotsiaalprobleeme (nt laste nälgimist, Kivisildnik 2013a: 136–137). Kõige kontseptuaalsem on selles võtmes rahvuse väljasuremisest kõnelev kogu „Liivlased ja saurused” (Kivisildnik 2011). Sageli on isamaavajadus projitseeritud kultuuri tasandile, avaldub eesti kultuuri vajadusena, kultuuri puudumisest luuletamisena.

See väidetav kultuuritus avaldub Kivisildniku jaoks mitmel üksteist võimendaval tasandil. **E s i t e k s**, globaalse kapitalismi nüristav ja loomastav surve inimestele, orjastavad turuseadused ning meelelahutusliku rämpsu vältimatu pealetung. Selle tasandi laiemaks taustaks on üldine küsimus, kuivõrd on keskmine inimene üldse võimeline ratsionaalsuseks ja kõrgemaks kultuuruseks (vt nt „(:)ajutagused asjad”, Kivisildnik 2013c: 50).

T e i s e k s, riiklikult korraldatava kultuurivaldkonna sisemine kultuuritus. Kivisildniku jaoks on kultuuri keskne tuum keel, kultuurse keeletöö tuum asub aga kirjanduses, ennekõike luules (seega tunnustab Kivisildnik käibivat, kuid kõrvale tõrjutud imperatiivi, vt ka Runnel 1991: 102). Kuid tänapäeva Eesti kultuurikorralduses on kirjanduse rahastamine marginaalne: eelisarendatud on sport, teater, klassikaline muusika jne, nuumatakse kultuuribürokraate. Kivisildniku looming kordab seda skandaalset kirjanduse tõrjutuse sõnumit tekstist teksti (Kivisildnik 2008, 2013b). Just antud küsimuses on tema ammu tuntud egoretoorika leidnud üldist tähelepanu paeluva raami: Kivisildnik on luuletajana kogu eesti kirjanduse suhtes kehtiva ebaõigluse enda kanda võtnud, kujundab oma loomingu kisendavaks näiteks kirjanduse tõrjutusest.

K o l m a n d a k s esitab Kivisildniku luule ka eesti kirjanduse sisemist kultuuritust, st mitte piisavalt kõrget maailmakirjanduslikku taset – ka tema enda vastandumine n-ö keskmisele eesti kirjandusele asetub seeläbi isamaavajaduse raami (nt „Põis ei põle ära”, Kivisildnik 2013a: 36–40). Antud aspektis jääb Kivisildnik truuks etnofuturismi töötusele ning hoiab elus Noor-Eestist peale küdevat rahvusliku müüdi ja maailmakirjanduse vahelist pinget (Undusk 1999: 250).

Just too kolmekordne reetmine motiveerib Kivisildniku jätkuvat lahtiütlemist sellest, mida kaasajal koondatakse Eesti ja eesti kultuuri siltide alla (nt „Poeem Puutinile”, Kivisildnik 2004b) – selles kõiges pole piisavalt isamaad ega kultuuri, pole piisavalt eesti kultuuri, on vaid tühjad loosungid. Kuid ikka on tolles lahtiütlemises lisaks epateerivale egoretoorikale ka missioonitunnet, vajadust tõelise isamaa järele.

4. Ka vormilises plaanis on toimunud selginemine ja lihtsamaks muutumine. Kivisildniku luules domineerivad nüüd kaks põhilist vormikuju: esiteks lühivorm, mis esitab sõnumit ülimalt tiheduse abil (ehedaim näide luulekogu

„Sumo”); teiseks poeem, pikem eepiline tervik („Poeem Puutinile”, „Torti ja aborti”, „Soari evangeelium”). Need kaks vormi põimuvad intensiivseks tervikuks kogus „Enne sõda ja kõike seda” (Kivisildnik 2012).

Esitatud punkte kokku võttes võib tõdeda, et Kivisildniku uue sajandi luule ei ole enam „teiselt planeedit”, ülimal määral vormiuuenduslik.

Ühine isamaavajadus

Eelmises peatükis sisalduv Kivisildniku luule sõnumi kirjeldus oli võimalik nii täpselt esitada selle luule ülima eksplitsiitsuse ja manifestatiivsuse tõttu. Põhjustel, mida käsitlesin üle-eelmises peatükis, on Runneli luules peituv isamaavajadus esitatud palju hämaramalt, sümbolisel tasandil tehtud vihjetena. Käesolevas peatükis jõuame võrdleva luuleanalüüsi juurde näitamaks, et Runneli ja Kivisildniku luules esineb nüansierinevustele vaatamata seesama isamaavajadus, mis tegi Runnelist 1970.–1980. aastatel ajastu südametunnistaja (Kaus 2006: 85) ning on tänaseks teinud sama Kivisildnikust. Siinse uurimuse põhiline eeldus seisneb selles, et just isamaavajadus, teatav vajak, kodususe puudumine moodustab eesti isamaaluule tuumse tähendusvälja. Eesti kirjanduse keskmeks pole mitte ülistuslaul ilusale isamaale, vaid silmitsiseismine ohuga.

Viimati eeldatu kehtib laiemalt kui Runneli ja Kivisildniku puhul, üheks nende mõlema isamaavajadust käivitavaks allikaks on samal energial töötav Juhan Liivi luule – seos, mille lahtimõtestamine nõuaks eraldi artiklit. Krull on seda üldisemat puuduolekut tähele pannud artiklis „Negatiivne märk” (2000), kus käsitletakse pärisnime *Eesti* negatiivset kujutamist luules ning analüüsitakse teiste seas üht luuletust nii Runnelilt („Võllalaul”) kui ka Kivisildnikult („Miss Estonia märkimine”). Vaatleme järgnevalt selle negatiivse kõhkluse erinevaid väljendusvorme.

Isamaas kahtlemine. Mis sisu on isamaal, Eestil? On’s tal üldse identiteediloomeks piisaval määral sisu? Müüdi kohaselt tundub ju, et Eesti isamaana tuginebki kirjandusel ning just Runnel on 25 aasta taguse aja isamaaluule koondkuju. Ometi pole temagi luule sellest fundamentaalsest kahtlusest vaba:

*ILUS ON IKKAGI ISAMAA PALE,
kui sellelt pühkida kõik mis on vale!*

*Valet me tunneme, tõesti kõik teame,
ent kas just meie-need pühkima peame?*

*Pühime küll, ent kui mõtelda järgi:
äkki ei jäägi siis palju säält järgi?! (Runnel 1982: 28).*

Selles luuletuses peitub kõhe küsimus, potentsiaal, mille just Kivisildnik oma viimase kümnendi luules korduvalt armutult avab, nt:

*kuskil on läti
siis tuleb tükk tühja maad
seejärel soome (Kivisildnik 2007b: 38);*

*hooramine pole patt
kodumaa reetmine
pole patt sest ära
anda pole midagi
peale tühja ilukõla* (Kivisildnik 2007c: 20).

Sarnast sõnumit kandva kirjakohta võiks välja noppida pea kõigest Kivisildniku viimase kümnendi luulekogudest, seda võimendavad mitmed kõige kaotamist ja mahaparseldamist kirjeldavad esseed.

Eesti keele hääbumine. Nagu öeldud, jagavad Runnel ja Kivisildnik arusaama, et rahvus algab keelest ning eesti keel on eesti kirjanduse põhiline ruum (Undusk 1999: 250). Mõistagi saab nende luule võimalikuks tänu eesti keele jätkuvalle olemasolule, kuid ometi ei neeldu see luule keelemõnus. Vaatleme esmalt Runneli luuletust „Perekondlik“:

*Kuni elab ema veel,
kestab ikka ema keel.
Kellel veel on isa ka,
hoitud on ta isa maa.
Vara suri isa mul.
Mis on ühel isatul?
Isatul vaid ema keel.
Ema. Kauaks teda veel?* (Runnel 1972: 72).

Luuletuses peituv oht avaneb juba seal leiduvate tingimuslausete loogika põgusa vaatluse teel: kuni ... seniks. Kuna isa enam ei ole, on isamaa hoidmata. Emagi elu ei jätku kauaks, järelikult on ka emakeele püsimine ohus. Perekondlik etütüd kasvab võimsaks etnosümbolistlikuks hoiatuseks. Samast ohust luuletab 35 aastat hiljem Kivisildnik, haarates partnerina kaasa eesti luule alguse:

*kas siis selle maa
keel laulutules ei või
türa ma ei või* (Kivisildnik 2007b: 39).

Keele kaotamise oht on nii tõsine, et selle talumiseks tuleb appi võtta klassikat parodeeriva nihestamise võtte. Ühtlasi ilmneb siit veel üks Runneli ja Kivisildniku luulekeele sarnasus: kui Runnel kasutab oma luules palju maa-rahvalikku lorilaulude keelt, siis Kivisildnik jällegi uuema aja linnakeskkonnas käibivat slängi. Hardale isamaaluulele paroodilise nihke andmine on võtte, mida ka Runnel korduvalt kasutab, nt luuletuses „Tempo“:

*Minge üles mägedele,
oksendage orgudesse,
jookske alla tagasi,
püüdkite kinni uuesti!* (Runnel 1988: 17).

Eestlase alandus. Kumbki vaadeldavatest autoritest pole rahvusromantik. Elule lähedal seisvate luuletajatena ei pääse nad mööda rahvuspsühholoogilisest põhiküsimusest: kas eestlased suudavad üldse olla oma ülesande

kõrgusel, püsida elus ja olla piisavalt kultuursed, kanda väarikalt isamaavajadust (mis oli tuna ja on täna tingitud suuresti n-ö globaalsest survest)? Mõistagi käibivad rahvuslikku teadvust ärgitavate lendlausetena sellised stroofid, kus antud küsimusele on vastatud positiivselt (Runneli puhul nt „Üks väga vana rahvas / kel muldne tarkus suus...”; „Maa tuleb täita lastega...”), kuid mõlema luuletaja loomingus esineb küllaga ka sarkastilisi hinnanguid. Runneli puhul võib esile tuua kas või juba mainitud „Võllalaulu”, mida analüüsis negatiivse margina Eesti kohta Krull (2000: 137–138): luuletuses klohmitavad kolm kolpa unustuseni üksteist maapõhjas pimedas ning resümeeeritakse: „Need olid eesti kolud. / Need olid eesti olud” (Runnel 1972: 16). Kuid näiteid on teisigi:

*Orirahvas jäi hoopis lõata,
nõutult peksupingile nõatas –
ei leidnud otsa, kust alata.
Oli keiser, see ikka teadis,
kubjas kallis sind otsale seadis.
Priipõlv on sandim, mis salata* („Tume rahvas”, Runnel 1970: 43);

*Isamaa, isamaa,
ilus on siin elada,
kõik siin kõiki tunnevad,
vastamisi vannuvad* („Isamaa”, Runnel 1976: 24);

*Eestlane ei heida meelt,
kirbusita korjab teelt,
selle hais ei hakka ninna,
kuskil võib ka tarvis minna* („Eestlane”, Runnel 1988: 17).

Kivisildnik jätkab seda liini ilma mingi ülendamise töötuseta:

*minu jaoks on eestlane olla
mitte ainult uhke ja hea vaid ka
väga lahe
see tähendab
väga vähe* (Kivisildnik 2006: 73);

*mõisad põlevad
saksad surevad matsid
jäävad matsideks* (Kivisildnik 2007b: 44).

Alandava diagnoosi kvintessentsiks on kogu „Liivlased ja saurused”, mis loob matusemeeleolupildi eestlaste väljasuremisest, resümeeerides:

*presidendi
sõnaloomelgatuse raames
panen väljasuremisele
uue nime*

paras sulle (Kivisildnik 2011: 22).

Languse märgid. Millised sümbolid süvendavad Runneli ja Kivisildniku luules isamaavajadust? Tuleb silmas pidada, et siin kirjeldatav isamaavajadus ei piirdu selgesõnalise muretsemisega rahvuse-kultuuri-keeleseseisvuse olukorra pärast. Isamaavajadus imbub argiellu ja tunnetesse, on argielulisel tasandil kogetav ebamäärase tõrkena, kodutusena (vt Luks 2013). Sestap on laiem küsimine luulesümbolite järele õigustatud, liiatigi kui silmas pidada Runneli kõrgperioodi luulet ümbritsenud poliitilist konteksti, mis võimaldaski ennekõike just sümbolite keeles väljendumist.

Nagu eelnevalt öeldud, avaldub Runneli luules isamaavajadus läbivalt ja tugevaimalt just toimiva maaelu, külaelu vajadusena. See probleemistik ilmneb juba Runneli kõige varasemates luulekogudes („Maa lapsed”, „Laulud tüdrukuga”), millele kirjandusloos laiemat ühiskondlikku mõju ei omistata.

Ootan-ootan, kapis soojad saiad.

Õöks saab õdang, kedagi ei tule.

Õöst saab hommik, kedagi ei tule.

Nädal veereb, kedagi ei tule („Nänn”, Runnel 1967: 20);

Ei mullast sul olegi enam suurt lugu,

kui kõndima õpid parkettide pääl,

sääl ununeb loodus ja loomise lugu

ja kõrvadest kustub sul põldude hääl

(„Ei mullast sul olegi enam suurt lugu”, Runnel 1976: 36);

Üks veski seisab vete pääl,

kuid veskitööd ei tehta sääl,

sest veskimees on väsinud

ja veskikivid kulunud („Üks veski seisab vete pääl”, Runnel 1972: 21).

Isegi kergemad, idüllimaigulised laulud on enamasti avatud nostalgilises võtmes, minevikuheiasutusena („Oi külad, oi kõrtsid”; „Koduküla, kodumaa”). Tiit Hennoste tõstab oma hiljutises essees esile just maalt lahkumise temaatika kesksust Runneli luulekeele kujunemisel: luuletaja lahkub maalt, pärisilma kultuuri, luuleilma (Hennoste 2013: 1538–1539).

Kivisildniku luules nostalgilise eluläheduse motiiv puudub, see asub algupeale kõrgkultuuri sfääris, kultuuriilmas. Tema luule seostub just kultuuri märgiliste sümbolitega: Taara („Dawa Vita”), Miss Estonia („Miss Estonia märkimine”), Kalevipoeg („Kalevipoeg omas mahlas”) jne. Läbivaks võtteks on rahvuslikku müüti kandvate sümbolite madaldamine, dekonstrueerimine – näitamaks, et sümbolid ei loo enam vajalikku sotsiaalset sidusust, vaid üksnes „tühja ilukõla”. Sellise silmi avava lammutustöö eesmärgiks on muuseas tutvustada peavaenlast, milleks on globaalne kapitalism.

Ma ei hakka siinkohal kordama Hasso Krulli terast analüüsi sellest, kuidas Kivisildnik loob tekstis „Miss Estonia märkimine” Eestist negatiivse märgi ilusa ja ahvatleva ning õudseima katastroofi kokkupõimimise kaudu (Krull 2000). Vaadelgem, kuidas käsitleb Kivisildnik üht rahvusliku mütoloogia arhetüüpi – Kalevipoega. Alustuseks olgu märgitud, et Runneli luules jääb Kalevipoeg rahvusliku loometöö pühaks sümboliks. Korduvalt on kriitikud tõstnud esile Runneli eeposevajadust (Liiv 2007; Krull 1996) ning hiljem on Runnel ise (2006) avaldanud sügavat austust Kreutzwaldile ja tema „Kalevipojale”.

Kivisildnik käsitleb sümbolit sootuks teises võtmes. Jätan siinkohal kõrvalle mängulis-paroodilise luulekogu „Kalevipoeg ehk armastus” ning vaatlen lühidalt luuletust „Kalevipoeg omas mahlas” (Kivisildnik 2004a: 8–15). Kontseptuaalse kunstiprojekti visandina esitatud tekstis püstitatakse Kalevipoja kuju ümber klaasist anum ning kompleksi ülaosasse pissuaarid, mille abil asutakse kuju ümbrust täitma. Kõrvutuseks tasub meenutada, et Runneli jaoks tundub isegi mõte Kalevipoja kujust meres eluhoidva müüdi purustamisena (Runnel 2006: 68).

Mida säärane kurioosum sümboliseerib? Kivisildnik seletab sümboli oma luuletuses ise lahti:

*olen veendunud
et enamik inimesi
ei ole loovad
ega anna ühiskonnale
midagi muud kui väljaheiteid
demokraatlikus ühiskonnas
peame me aga tahes-tahtmata
vähemloova enamusega arvestama
enamgi veel
nende õigusi tunnustama
ühesõnaga koos eksisteerima
ilma vähimagi kreatiivse ksenofoobiata*

*meie kõrged ideed
rahvuslikud väärtused
ja esteetilised luulud
ümbritsetakse igal juhul
ja järjest enam
tarbimisväljaheidetega* (Kivisildnik 2004a: 13–14).

Kas lõpp või ometi...

Kuhu kannab püsiv isamaavajadus luuletaja luule? Luule ei kohku millegi ees tagasi, toob keelt ja meelt tihendades ka halvima keelde. See halvim, kuhu languse trajektoor suubub, on lõpp, mille ähvardav aimdus on kohal nii Runneli kui ka Kivisildniku luules. Kui kõige lõpp, maailma lõpp jääb kujutlematuks metafüüsiliseks ideeks,¹⁵ siis eesti rahvuse, keele ja kultuuri väikese universumi lõpp on liigagi käegakatsutav, üks ärkamisajast saati eesti luule poeetilist pinget kandev konstant. Sellele lõputunnetusele on rajatud viimasel ajal käibiv kuvand eesti kultuuri eksistentsiaalsusest, mis sai alguse Jaan Unduski Kreutzwaldi-käsitusest (Undusk 2004) ning on leidnud edasiarendamist Rein Veidemanni töödes. Eksistentsiaalset absurditunnetust abiks võttes pole meil tegemist üksnes paratamatu lõpuga (või Kreutzwaldi puhul elujõulise rahvuskultuuri kosumise võimatusega), vaid midagi on veel. Lisaks lõpule on ebamäärane luhta-mineku *ometi* ..., mille on Tammsaare ja Valtoni abil filosoofemiks arendanud Madis Kõiv (2005: 158–205).

¹⁵ Siiski artikuleerib Kivisildnik ka selle mõtte, vt Luks 2009.

Kuigi lõpp on mõlema siin vaadeldava luuletaja luules ligi, on ometi koht ka *ometi*l, kuigi pisut erineval moel. Alustagem Runnelist, kelle loomingus on vastav seos lihtsamini tõlgendatav. Esiteks, kõige lihtsamal moel, tasakaalustab Runneli luules lõpu ähvardust lootus, absurdne ometi-lootmine:

*Ja lootus on ju lõpuni,
ükskõik kuis kuhjub kaotus,
ükskõik kui väikseks sulab võit
ja sulgub elulaotus („Lootus”, Runnel 1976: 46).*

See lootus ammutab ühelt poolt jõudu mineviku mäletamisest (nt „Mäletaja”), koduidüllil alahoidmisest luules (nt „Kodu”, „Idüll”). Olgugi et enamasti luuletaja-prohveti *süda on vaevas, justkui aimaks kadu*, jääb lootus ikka. Teiselt poolt muutub luulelootus aktiivseks, üleskutseks tegutseda: „maa tuleb täita lastega”; „tuleks võtta see tuletungal / mille Tuglas on pillanud peost”; „kurbade kaitseks ehitan kunagi linna”. Mõlemad aspektid sulanduvad kõige orgaanilisemalt ühte luuletuses „Üks veski seisab vete pääl”: ühest küljest praeguse olukorra trööstitus, lagunemine; teiselt poolt üleskutse ülesehituseks, mis oleks ühtlasi enne olnu (külaühiskonna, isamaa) restauratsioon. Runneli luule ühiskondliku funktsiooni maksimaalse võimendumise ajajärk, laulva revolutsiooni aeg korjab mõistetavatel põhjustel lentsõnadena üles ennekõike aktiivsust sisendavad salmid.

Teiseks, veidi komplitseeritumal moel, võib lõpp ise muutuda luuleteos igikestvaks protsessiks, mis ei saabugi – lõpp võib paradoksaalsel moel pakkuda varju, milles viibida. Antud punktis toetun kõige vahetumalt Runneli 2000. aasta eesti filosoofia konverentsil esitatud enesetõlgendusele. Runnel arendab esmalt uhkelt taandumise hoiakut Uku Masingu „Tontide eest taganejate sõdurite laulu” tõlgenduse abil (Runnel 2003: 140–141) ning jõuab seejärel enda luuletuse „Lõpp” (1976) juurde, tsiteerides lõpuridu:

*Ei paistnudki lõppu tol langemisviivul
sel polnudki lõppu, mis lõpuna näis (Runnel 2003: 142).*

Järgneb oluline tõlgendus: „Eesti filosoofia, mis selgub luule kaudu, on sageli selline, mis jõuab oma pessimismis selle lohutusliku punktini: lõpp, mis on ettekuulutatud ja paratamatu, on nii kestav ja pidev, et see võib kesta ka terve igaviku” (Runnel 2003: 142). Lõpu igikestvus tühistab seega iseennast ning mitte üksnes tsiteeritud luuletuses:

*PÄEVI TULEB PÄEVAST JUURDE,
aga aeg ei vähene –
läheb algus eemamale,
aga lõpp ei lähene (Runnel 1982: 47).*

Siinkohal oleme lõpu ähvardust analüüsidest jõudnud filosoofilistesse sügavustesse: kindlasti oleks oluline eriskummalist lõpukogemust edasi vaagida kas või imeliku aja(loo)kogemuse raames, nagu seda on läbivaldt teinud Madis Kõiv, kuid see mõtteliin kaugeneb juba liigselt siinse arutluse teemast. Läheme samast filosoofilisest punktist üle Kivisildniku lõpukogemuse vaatluse juurde. Kui Runneli jaoks on lõpu igikestvus üheks väljapääsuks, viisiks,

kuidas luule võidab lõppude lõpu, siis Kivisildniku luule paatos on üheselt lõpu vältimatust kuulutatav ja õhutatav. Lõpu viibimine kestvuses, ehk isegi lõpu võimatus on Kivisildniku jaoks hoopis probleemiks, sest see, mis jätkub, on globaalse kapitalismi kommertslik põrgu, progresseeruv vaimuvaesus.

*kui maailma lõpp
tuleb seekord kommertslik
siis olen vastu (Kivisildnik 2007b: 35);*

*kägu kokutab
aastad venivad surm on
liiklusummikus (Kivisildnik 2007b: 11);*

Palun üks väike maailma lõpp. On teil soodustusi või mõni perepakett. Kui kaks ühe hinnaga, siis kaks ühe hinnaga, sobib väga hästi, kui te ise koju toote. Vahet pole. Väga kena teist. Suur tänu Teile ka. Jah, ma maksan krediitkaardiga. Tagasi pole vaja. (Kivisildnik 2013a: 103).

Kivisildniku viimase aja luule on globaalse mõõtmega ja väga selgelt hoiakuline: lõpp on ihaldusväärsem kui senise olukorra kestus (vt kogusid „Torti ja aborti”, „Enne sõda ja kõike seda”, „Soari evangeelium”). Otseütlemise ajastu luulena ei maini Kivisildnik utoopilist lõppu vihjamisi, vaid esitab sellest võimalikult konkreetseid kuvandeid (sõda, genotsiid jms). Eesti kultuuri mikrouniversumi puhul on küsimus selles, kuidas võtta vältimatu lõpp väärikalt vastu:

*väljasuremist
ei ole vaja endale
liiga keeruliseks teha*

*põhiline et meie keel
ja rahvas vaikselt
ilma piinlikkust tekitava
dramatismi hääbuksid („vähem tühja tööd”, Kivisildnik 2011: 51).¹⁶*

Seega tundub, et kui Runneli luules astub lõpu ähvardusele vastu luule ilu („Ilus maa”), siis Kivisildniku hävitusluules on üksnes lõpu ülevus,¹⁷ ei mingit *ometi*’t. Kui liisk kõige lõpu või kestva tarbimispõrgu vahel on veel langemata, siis eesti kultuuri langus tundub Kivisildniku luules olevat vältimatu – eespool välja toodud languskujunditele vastukaaluks ei leia me midagi sellist nagu Runneli luules. Probleem pole Kivisildniku jaoks mitte üksnes olemasoleva eesti kultuuri allakäigus (nn loomastumises), vaid ka selle kultuuri mannetuses: kõik see, mida eesti kirjanik suudab, on jälk (vt „Põis ei põle ära”, Kivisildnik 2013a: 36–40). *Ometi*...

Ometi leiame ühe selge märgi, mis seob ka lõpu ähvarduse küsimuses Kivisildniku loomingut Runneli omaga. See märk ei asu niivõrd üheski luuletekstis, kuivõrd Kivisildniku nimemärgis, seda märki kandvate tekstide

¹⁶ Vrd sõnumit juba Kivisildnik 1990.

¹⁷ Kivisildniku luule ülevusest olen pikemalt kirjutanud teisel, vt Luks 2009.

juurdevoolus. Kui lähtuda Kivisildniku luule apokalüptilisest sõnumist, siis poleks eesti kirjanduse jätkamisel mingit mõtet – loomastuv rahvamass luulet ei loe, riiklik bürookraatlik masinavärk alandab kirjanikku ning kuna eesti keel sureb välja, siis pole võimalik panustada ka tuleviku lugejatele. Kuid ometi – Kivisildnik ei ole lahkunud Eestist ega eesti kõrgkultuuri ahermaalt¹⁸, ta ei ole lakanud olemast eesti kirjanik, ei ole suutnud loobuda kannatusi tekitavast kutsumusest¹⁹.

*mis ma teha saan
et meil kultuuri pole
ainult kirjandust* (Kivisildnik 2007b: 27).

Kivisildniku jätkuv loomepraktika relativeerib tema luule sõnumi, asetab ta samasse *ometi*-olukorda, kust Kreutzwald alustas. Luuletaja on kõigele vaatamata eesti kultuuri pantvang, isegi kui ta sõnumi tasandil sellest skandaalselt lahti ütleb. Ta võtab ilma tulevikulootuseta luuletades eesti kultuuri viletsuse enda kanda, nagu Juhan Liiv ja Hando Runnel enne teda. Kuna Kivisildniku loomingu sisutasandil pole erinevalt Liivist ja Runnelist helge tulevikulootuse vastukaalu, tundub vastandumine sellele kultuurile olevat kompensatsioonimehhanismiks, mis võimaldab absurdsel loometööl jätkuda. Samas kõneleb kirjanike rasketest loometingimustest rääkivates esseedes Kivisildnik üha selgemalt kõigi kirjanike eest. Mõistagi mängib Kivisildniku tekstide lugemise juures alati kaasa tema varasemal loomeperioodil välja kujunenud omamüüt, andes ka kõige tõsisematele isamaavajaduse-tekstidele ironilise varjundi ja kõhkluse: etskae, kes nüüd eesti kultuuri pärast muretseb! Tänu sellele aspektile säilib kunstiteksti jaoks oluline ambivalentsus.

Kuigi Kivisildniku loomingu iseloomustab ikka veel tungiline sundus: „mul on kästud / kusta teie kaevu” (Kivisildnik 1996: 26), on tänaseks selge, et teist kaevu peale eesti kultuuri ei ole – isegi mitte Kivisildniku jaoks. Samal ajal niigi kibedat kaevu ise mürgitada ning sealt ammutada – kas on ühegi eesti luuletaja põli olnud veel nii kibe, isamaavajadus nõnda valus?

Postskriptum: kes teisele ütleb...

Naaseme lõpetuseks isikliku märkuse vormis võrdluse lätetele, kirjanike nimekirja skandaali juurde. Kohtuvaidluse viinud Runneli kohta käivad read kõlavad nii:

türahiinlane, haisvad sokid jalas, poliüübid ninas, rusikas õieli: „Anna raha! Anna raha!” Püsti Che Quevara
(Kivisildnik 2004c: 752).

¹⁸ Tasub esile tõsta, et Kivisildniku luules puudub leevendust pakkuv lahkumise, põgenemise motiiv, mis Runneli loomingu avaldub lihtsamalgi kujul kui igikestev loojangu poole looklemine, nt „tõuse üles ja läheme ära, / kauem siia me jääda ei saa”; „kaua sa kannatad kurbade naeru ...”; „läki metsa läki pakku”. Harvaesinevaks osalise resignatsiooni märgiks on Kivisildniku poem „Loomade peal katsetatud inimene” (1997), kõikjal mujal jäädakse alati manifestatiivsel moel eesliinile.

¹⁹ Kivisildnik lausub ühes intervjuus (2007a): „[K]ui saaksin valida, ei kirjutaks ma üldse mitte midagi. Küllalt kirjutatud, küllalt kannatatud.”

Jätkem sokid kõrvale ja vaadelgem salmi lõpuosa. Kes muu, kui mitte Kivisildnik kisendab täna permanentse kirjanike alarahastusest (Kivisildnik 2013b), kasutades samas iseenesestmõistetavalt kõiki toetusmehhanisme oma loome- ja kirjastustegevuse rahastamiseks? Ja kelle muu, kui mitte Kivisildniku looming on permanentse revolutsioonilises seisundis, mis kriitikuid nõutuks teeb (Hennoste 2006: 1395). Just Kivisildnik on eesti kultuuri Che Guevara – logo T-särgilt, mis hoiab elus unistust tegelikkuses võimatust revolutsioonist. Kivisildnik on XXI sajandi Runnel!

Kirjandus

- Baudrillard, Jean 1988. *The Ecstasy of Communication*. Trans. Bernard Schutze, Caroline Schutze. New York–Brooklyn: Semiotext(e).
- Debord, Guy 2013. *Vaatemänguühiskond*. Tlk Anti Saar. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Eller, Kalle-Istvan 1990. *Maarahvast*. – *Vikerkaar*, nr 3, lk 72–77.
- Foucault, Michel 2011. *Mis on autor?* – Teadmine, võim, subjekt. Valik räägitust ja kirjutatust. Tallinn: Varrak, lk 64–95.
- Hennoste, Tiit 2006. *Piirideni jõudmine: Eesti kirjandus uuel sajandil*. – *Looming*, nr 9, lk 1395–1410.
- Hennoste, Tiit 2013. *Kurbade kaitseks*. – *Looming*, nr 11, lk 1534–1541.
- Kaplinski, Jaan 2004 [1975]. *Mis on luule?* – J. Kaplinski, *Kõik on ime*. Koost T. Salumets. (Eesti mõttelugu 55.) Tartu: Ilmamaa, lk 308–325.
- Kaus, Jan 2006. *Runnel ja tema aeg*. *Runnel ja tema jõud*. – *Vikerkaar*, nr 6, lk 80–92.
- Kivisildnik 1990 = Sven Kivisildnik, *Etnofuturismi ideaalid*. Metodoloogilisi marginaale. – *Vikerkaar*, nr 5, lk 40–41.
- Kivisildnik 1996. *Nagu härjale punane kärbseseen*. Tartu: EK\$.
- Kivisildnik 1997 = Sven Kivisildnik, *Loomade peal katsetatud inimene*. Tallinn: Brain Publishing.
- Kivisildnik 2003. *Päike, mida sa õhtul teed*. Tallinn: Perioodika.
- Kivisildnik 2004a. *Otsin naist*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Kivisildnik 2004b. *Poem Puutinile*. Tallinn: Argo.
- Kivisildnik 2004c. *Valitud teosed I. Jutustused ja romaanid*. Tallinn: Argo.
- Kivisildnik 2006. *Vägistatud jäämägi*. Pärnu: Ji.
- Kivisildnik 2007a. *Minu parim aeg on alati täna*. Intervjuu Urve Tinnurile. – *Elukiri*, 6. IX.
- Kivisildnik 2007b = (:kivisildnik, *Sumo*. Pärnu: Ji.
- Kivisildnik 2007c = (:kivisildnik, *Torti ja aborti*. Pärnu: Ji.
- Kivisildnik 2008 = (:kivisildnik, *Ülemaailmne loomastumine ehk Miks ja kuidas kõik asjad persse lähevad*. – *Sirp* 22. II, lk 36.
- Kivisildnik 2011 = (:kivisildnik, *Liivlased ja saurused: Valuraamatu I köide*. Pärnu: Ji.
- Kivisildnik 2012 = (:kivisildnik, *Enne sõda ja kõike seda*. Saarde–Pärnu: Ji.
- Kivisildnik 2013a = (:kivisildnik, *Inimsööja taksojuht*. Saarde–Pärnu: Ji.
- Kivisildnik 2013b = (:kivisildnik, *Vaese kirjaniku kiri uuele suurele ministri-le*. – *Õhtuleht* 6. XII.
- Kivisildnik 2013c = (:kivisildnik, *Õpetaja ütles*. Saarde–Pärnu: Ji.
- Kivisildnik, Navitrolla 2012. (:Soari evangeelium: Valuraamatu II köide. Saarde–Pärnu: Ji.

- K r u l l, Hasso 1996. Katkestuse kultuur. Tallinn: Vagabund
- K r u l l, Hasso 1997. Iseenda värske õhu käes. Masinad ja kristallid. – Vikerkaar, nr 1–2, lk 162–170.
- K r u l l, Hasso 2000. Negatiivne märk. Negatiivne pilt Eestist kirjanduses ja uskumustes. – Millimallikas: Kirjutised 1996–2000. Tallinn: Vagabund, lk 131–142.
- K r u l l, Hasso 2003. Kivisildniku kraadiklaas. – Looming, nr 12, lk 1898–1901.
- K õ i v, Madis 2005. Luhta-minek. Tartu: Ilmamaa.
- L i i v, Toomas 2007. Runneli eeposevajakus. – Sirp 26. I, lk 24.
- L u k s, Leo 2009. Ülev *ei* Kivisildniku luules. – Methis, nr 4, lk 118–133.
- L u k s, Leo 2013. Ilma kodutundeta me jääme kodutuks. Kodutuse kogemuse kultuurifenomenoloogilise analüüsi katse. – Akadeemia, nr 3, lk 402–427.
- M c L u h a n, Marshall 2011. Meedium ongi sõnum. – Vikerkaar, nr 7–8, lk 52–68.
- N o o r h a n i, Piret 1998. Kanooniline Kivisildnik. – Keel ja Kirjandus, nr 4, lk 236–241.
- O r a v, Mart (toim) 1999. Läbi äreva vere: pühendusteos Hando Runnelile. Tartu: Greif.
- P i l v, Aare 2002. Kivisildniku „Liivlased” kirjandusdiskursuse sündmusena. – Sündmus. Koht. Toim A. Pilv, K. Tüür. (Collegium litterarum 15.) Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, lk 8–64.
- P r u u l, Kajar 1995. Etnosümbolism ja etnofuturism. Teese revolutsioonიაegsest kirjandusest. – Vikerkaar, nr 12, lk 58–62.
- R u m m o, Paul-Eerik 1996. Kivisildniku paks ja punane. – Looming, nr 10, lk 1422–1425.
- R u n n e l, Hando 1967. Laulud tüdrukuga. Tallinn: Eesti Raamat.
- R u n n e l, Hando 1970. Avalikud laulud. – Loomingu Raamatukogu, nr 27. Tallinn: Perioodika.
- R u n n e l, Hando 1972. Lauluraamat ehk mõõganeelaja ehk kurbade kaitseks. – Loomingu Raamatukogu, nr 41–42. Tallinn: Perioodika.
- R u n n e l, Hando 1976. Mõru ning mööduja. Tallinn: Eesti Raamat.
- R u n n e l, Hando 1982. Punaste õhtute purpur. Tallinn: Eesti Raamat.
- R u n n e l, Hando 1988. Laulud eestiaegsetele meestele. – Loomingu Raamatukogu, nr 44–46. Tallinn: Perioodika.
- R u n n e l, Hando 1991. Isamaavajakus: kõned. – Loomingu Raamatukogu, nr 33–35. Tallinn: Perioodika.
- R u n n e l, Hando 2003. Kõnelus eesti filosoofia seminaril Valgemetsas 13. mail 2000. aastal. – Tõtt-õelda. Toim Toomas Lott, Kristi Lõuk, Eduard Parhomenko, Riin Sirkel, Kuldar Traks, Ester Veskimets. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 134–142.
- R u n n e l, Hando 2006. Viru veri ei värise. Tartu: Ilmamaa.
- U n d u s k, Jaan 1999. Eesti kirjanduse ajast, ruumist ja ülesandest XX sajandil: teese kommentaaridega. – Looming, nr 2, lk 249–255.
- U n d u s k, Jaan 2004. Eksistentsiaalne Kreutzwald. – Vikerkaar, nr 10–11, lk 133–152.
- V a h e r, Vaapo 2001. Kivisildnik – agressiivne akadeemik. – Looming, nr 10, lk 1549–1562.
- V e i d e m a n n, Rein 2006. Tuikav tekst. Artikleid ja esseid eesti kirjandusest ja kultuurist 2000–2005. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- V e i d e m a n n, Rein 2010. Eksistentsiaalne Eesti. Käsitlusi eesti kirjandusest ja kultuurist 2005–2010. Tallinn: Tänapäev.

The need for homeland 25 years later

Keywords: social role of literature, Estonian poetry, patriotic poetry, Sven Kivisildnik, Hando Runnel

Ever since the 19th century Estonian literature has been strongly connected with the Estonian nationalist myth, which helped to create and keep national identity. The latter continued to be the main task of Estonian literature during Soviet occupation (1940–1991).

The poet Sven Kivisildnik (b. 1964) has so far had a reputation of rather an ignorer of the nationalist myth. In the early 1990s Kivisildnik made a name for himself as a radical reformer of poetry as well as a scandalist. The frequent denials of earlier Estonian classics in his oeuvre actually led to the greatest scandal in the literary life of the newly independent Estonia, namely, in 1996 Hando Runnel (b. 1938), the symbolic figure of literary resistance to Soviet occupation, sued Kivisildnik for an insulting poem.

Since the 1990s, however, the socio-political significance of Estonian literature has diminished and thus Kivisildnik has become a symbol of the new era, being regarded as a destroyer of the national task and myth.

The article is an attempt to demonstrate that the current interpretation of Kivisildnik's poetry is somewhat lopsided, moreover, his oeuvre has strong relations with the nationalist myth cultivated in Estonian literature. The cue concept is need for homeland. Over the recent decade in particular Kivisildnik's poems have persistently kept laying bare the issues that are vitally dangerous to Estonian national high culture.

The basic method used is comparative analysis of the poems of Kivisildnik and Runnel. It is shown that contrary to the popular belief Kivisildnik uses the same content elements as did Runnel in his patriotic poems of the 1970s and 1980s. The article starts with an analysis of the social context, explaining why a poem with social ambitions has to employ different figures of speech than those used 30 years ago, in a totalitarian society. Next it is demonstrated how Kivisildnik's poetry has changed and gained in focus over the recent decade. The second half of the article compares the thematic figures revealing the need for homeland in the oeuvre of either poet. The conclusion reads that as far as the need for homeland is concerned the two poets are extremely similar.

Leo Luks (b. 1976), PhD, assistant professor of philosophy at the Estonian University of Life Sciences, teacher of philosophy at Herbert Masing School, Tartu, leoluks@hotmail.ee